

СТАНОВИЩЕ

от проф. дфн Владимир Градев

за дисертационния труд на Мая Михайлова Янева на тема

Духовност/религиозност, конструиране на Аза и психично благополучие

за присъждане на образователната и научна степен „Доктор“

в професионално направление 3.2. „Психология“

Мая Янева сякаш през цялото си университетско обучение е подготвяла темата на докторантурата: от 1993 до 1998 учи богословие в СУ „Св. Климент Охридски“ с втора специалност културология, като придобива квалификация магистър и по двете специалности. Между 2017 и 2020 г. учи психология в СУ, където придобива квалификация магистър. От 2021 г. специализира в Световната асоциация за позитивна и транскултурална психотерапия, WAPP, където придобива квалификациите базов консултант и психотерапевт по позитивна психотерапия. Така редовната докторантура по Културна и диференциална психология в СУ „Св. Климент Охридски“ в периода 2021-24 г. се явява естествено продължение на нейната образованост като теолог, културолог и психолог. Отбелязвам всичко това, не само защото съществува жанрово изискване при писането на рецензии (становища) да се кажат и няколко предварителни думи за докторантка и докторантурата, а защото следите от този натрупан опит личи вътре в дисертационния труд. Нищо в неговото структуриране, неговия обем, или неговото представяне в автореферата не се отклонява от общоприетата норма за дисертационен труд за докторска степен. Същите думи, видно от приложените документи, могат да се кажат и за протичането на самата процедура по защитата: завършеният в срок и обсъден след това текст е насочен за защита, а с решение на научното жури е насрочена и дата за защита: 24 февруари 2026 г.

Дисертацията се състои от 221 стр. В основния текст са включени 55 таблици и 11 диаграми, в литературата от 14 стр. е посочена богата библиография от 135 заглавия, огромният процент от които на английски език. По темата на дисертацията са направени 3 публикации в научни издания. Мая Янева има участие в 2 международни конференции, както и в 2 научни проекта. В съответствие с минималните национални изисквания са налице 35 точки.

Самият дисертационен труд е разделен на шест части: въведение, 4 големи глави, липсва заключение, но накрая са дадени ограниченията и научния принос на изследването.

След тези задължителни за отбелязване неща мога да се насоча към същността на самия дисертационен труд и да споделя най-напред впечатлението си от него. Наситен с информация от различно естество, от статистика до анализационни наблюдения, трудът има заявена цел, която следва и представя като резултат в края на изследването. Достойнство на работата е, че трудът е концептуално издържан. Самият текст на дисертацията е написан така, че да не се чете леко. Основна причина за това е, че англо-езичните понятия и термини, върху които той се гради често са просто транслитерирани на български език и чуждите думи и конструкции изобилстват, излишно според мен, в изреченията. Така погледнато, работата щеше да спечели откъм яснота, стил и достъпност на изложението, ако беше написана направо на английски език.

Намирам целта на дисертационния труд за добре формулирана и премерена: той няма за цел да заклеява като илюзия или дори форма на психопатология, както правеше Фройд и не малко позитивисти психолози, а позовавайки се на няколко блестящи съвременни изследвания, да представи една нюансирана и ценностно неутрална представа за разглежданите феномени. Намирам за положително също, че Янева не се стреми да затвори своя обект на изследване в една завършена и изчерпателна парадигма, а се стреми да предложи основа за бъдещи изследвания и съответно стесняване и прецизиране на изследователските въпроси. Авторката ориентира основния принос на дисертационния труд към психологията на религията. Това, което тя прави в своята дисертация, е срез на една моментна ситуация, чиито реални измерения и последствия могат да бъдат оценени след време. Но тази моментна ситуация е динамична: изследването е проведено в интернет, в рамките на няколко години новите платформи платформите се трансформират от маргинални за преживяванията в сферата на духовността, във все по-значими за „производството“ и разпространението на нови достъпи и опити на трансцендентното. Можем само да си представим докъде ще стигне тази динамика с развитието на изкуствения интелект и това са съществени страни за определяне на връзката между духовност и психично благополучие, които, се надявам, ще бъдат предмет на бъдещо изследване.

В дисертационния труд са дадени изчерпателни примери за връзката на духовността с психичното благополучие. Показана е връзката между различни аспекти на духовността, психичното благополучие и по-широкия свят на социалния живот (има изчерпателни данни за възрастта, пола, образоваността, религиозната принадлежност, живота в столицата или по-малко населено място на респондентите). Статистическите данни са обработени аналитично и въз основа на тях са направени работещи хипотези.

Анализът, който дисертационният труд прави реално отчита силни и слаби зависимости между духовност и психично благополучие. Работата е наситена с примери и дискуссионни наблюдения. Важни парадигми на научното мислене в областите на религиознанието и психологията са вплетени по добър начин в методологията на текста и отделни протичащи в него интерпретации. Всичко това за мен означава овладяно в необходимата степен професионално умение, както и добър синхрон с научния ръководител.

Общи бележки и въпроси. Докторантката, след като представя различни възгледи и определения за религиозност и духовност и връзката между тях, избира да ги „припокрие“ в своето изследване. Това е нейно право, но така оставен отворен проблема за връзката между практикуването на конкретна религия (християнството с неговите различни деноминации, ислям, будизъм и пр.) и спазването на нейните предписания и задължения и приликите и разликите относно психичното благополучие на онези, които са просто духовни или вярващи, без да са практикуващи християни, мюсюлмани и пр. Въпросът е съществен, още повече, че на психичното благополучие се отдава много голямо значение в нови религиозни форми като тъй нареченото харизматично християнство или в западните преобразования на източните религии, отколкото в традиционните религии. Надявам се, че това, както е посочено в края на работата, ще бъде предмет на следващи изследвания. От дадените в работата определения на духовност и трансцендентност се вижда, че те за авторката са до голяма степен тъждествени, което прави използваното понятие „духовна трансцендентност“ излишно усложнение, „духовност“, както е в заглавието е напълно достатъчно.

В анализа е показано, че, както може да се очаква, вярващите имат по-изразено търсене на смисъл, докато атеистите са по-ориентирани към щастие като удоволствие (хедонизъм). Установени са също статистически значими възрастови различия в ориентацията към щастията като удоволствие, като лицата на възраст 18-40 г. са в по-ниска степен ориентирани към хедонистичното щастие в сравнение от тези на възраст над 40 години, което само по себе си е контра-интуитивен извод. Означава ли това, че духовните стремления отслабват с възрастта за сметка на търсенето на по-земни удоволствия? Показано е, че духовността играе важна роля за металичностното конструиране на аза, като то е по-слабо изразено при младите спрямо по-възрастните. Защо тогава се наблюдава отслабване на търсенето на смисъл за сметка на ориентирането към хедонистичното щастие в по-зряла възраст?

При мъжете нивата на духовна трансцендентност са по-ниски в сравнение с нивата при жените. Означава ли това, че мъжете имат и по-ниско равнище на психично благополучие, макар че изследването установява, че са с по-ниски показатели по скала невротизъм в сравнение с жените. Какъв извод за връзката между духовност и невротизъм може да се направи на базата на изследването.

В заключение ще кажа, че с оглед на всичко казано мнението ми за работата е положително: направеното от докторантката проучване е представително, прецизно, подробно и задълбочено анализирано. Смятам, че за представения дисертационен труд и при успешна защита Мая Янева **заслужава да ѝ бъде присъдена научната и образователна степен „доктор“**.

7 януари 2026 г.

проф. Владимир Градев